

Korte mededelingen

Ruud Vis (1941-2016), onvergetelijk

Ruud Vis is overleden op 19 januari 2016 op 74-jarige leeftijd. Sinds 1960 was Ruud Vis lid van de NEV. Hij was actief in de besturen van de NEV, de Uyttenboogaart-Eliassen Stichting en de Van Groenendael-Krijgerstichting. Ruud zag op zijn 16e de collectie vlinders van een vriend in sigarendoosjes. Het werd de start van een uitgebreide, waardevolle eigen verzameling waarvoor hij verre reizen maakte, naar China, Afrika en Zuid-Amerika. Over zijn verzameling zei hij: 'een verzameling vlinders is veel meer dan simpelweg een collectie vlinders voor wetenschappelijk onderzoek: het is een en al schoonheid'. Ook de juridische expertise van Ruud was van grote waarde voor de besturen waar hij deel van uitmaakte. De tweede auteur van dit stuk sprak bij de uitvaart en reikte aan echtgenote Maris Vis een penning uit namens de Uyttenboogaart-Eliassenstichting voor de bijzondere inzet van Ruud voor de stichting. De eerste auteur van deze mededeling schreef een gedicht voor hem.

begonnen als vogelaar
ontpopte hij zich snel
tot vlinderaar

een vriend nam hem mee
naar Oostvoorne
het begin van een wereldreis

de duinen van Oostvoorne
een smalle strook bij de Kop van 't Land
de bergen van Ladakh

thuis werkte hij
aan zijn verzameling
en in het Natuurhistorisch

1. Ruud Vis in 1992 als collectiebeheerder Insecten in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam. Foto: Kees Moeliker
1. Ruud Vis in 1992 as insects collection manager in the Natural History Museum Rotterdam.

geconcentreerd, noest
zorgvuldig aandachtig
determineren, beschrijven,
registreren
tienduizenden speldenprikken

hij onderzocht de genitaliën
van vrouwtjes in den vreemde
concludeerde en publiceerde

het Chinese vrouwtje van *Satyrrium
persimilis*
leek niet alleen zoals de naam zegt
maar bleek zich te onderscheiden
van haar soortgenoten

als de gele uil
had hij een helder en opgewekt uiterlijk
en als de donkere prachstipspanner
zachtgrijs aandoend

nieuwsgierig met humor
aimabel en kritisch
onvergetelijk, niet alleen als entomo-
loog

Summary

Ruud Vis (1941-2016), unforgettable

Ruud Vis died on 19 januari 2016, he was 74 years old. Ruud has been a member of the Netherlands Entomological Society since 1960. When he was 16 years old, he started his Lepidoptera collection, that grew large and valuable over time. Ruud received posthumously a medal for his active involvement in board of the Uyttenboogaart-Eliassen Stichting.

Kees Plaisier
Avenue Concordia 61
3062 LC Rotterdam
basnik@priatnov.nl

Marcel Dicke
Wageningen University
Laboratorium voor Entomologie
Postbus 16
6700 AA Wageningen

Hypena obsitalis, een nieuwe snuituil in Nederland (Lepidoptera)

Bijna 20 jaar lang bezocht de auteur in de maand januari samen met Kees Mostert en Ton en Kees van Schie de bunkers in het Staelduinse Bos. Het bos ligt ten oosten van Hoek van Holland en is eigendom van het Zuid-Hollands Landschap. De controles zijn gericht op overwinterende vleermuizen en tot de observaties behoren ook de nodige overwinterende vlinders zoals het roesje (*Scoliopteryx libatrix* (Linnaeus)) en de dagpauwoog (*Aglais io* (Linnaeus)). Het aantal roesjes varieert van circa 100 tot 400 exemplaren, met een uitschieter in 2010 van 568. In som-

mige jaren werden ook de grote boomspanner (*Triphosa dubitata* (Linnaeus)), de hopsnuituil (*Hypena rostralis* (Linnaeus)), de waaiermot (*Alucita hexadactyla* Linnaeus) en de gewone kaartmot (*Agonopterix heracliana* (Linnaeus)) aangetroffen. De bunkers in het Staelduinse Bos zijn dus een overwinteringsplek voor veel vlinders.

Waarnemingen in 2015

Tijdens een bezoek worden 28 bunkers gecontroleerd. Op 24 januari 2015 vond een inspectie plaats die naast 'slechts'

178 roesjes en twee dagpauwogen ook resulteerde in een drietal mysterieuze snuituilen (*Hypena*). De algehele indruk was dat ze nogal 'bont' gekleurd waren in vergelijking tot de eerder aangetroffen hopsnuituilen. Bij de aanzet van de buitenste dwarslijn hadden ze een nogal lichte vlek op de bovenvleugel. In de eerste instantie associeerde ik de vlinders met de brandnetelsnuituil (*Hypena obesalis* Treitschke) die staat afgebeeld in Skinner (1989). Een tweede optie bleek al gauw *H. obsitalis* Hübner, een nog niet eerder uit ons land gemelde soort. Helaas realiseerde ik mij op dat moment niet dat ik een spectaculaire vondst had gedaan en ben daarom vergeten een exemplaar

te verzamelen. Er werden wel foto's gemaakt (figuur 1) zodat later bevestigd kon worden dat het inderdaad om *H. obsitalis* ging. In twee andere bunkers werden later op de inventarisatieroute nog twee vlinders van deze nieuwe soort voor Nederland waargenomen.

Om duidelijkheid te verkrijgen zijn de foto's voorgelegd aan Rob de Vos (Naturalis Biodiversity Center) en Willem Ellis (Werkgroep Vlinderfaunistiek, bestandsbeheerder van NOCTUA). Eerstgenoemde reageerde diezelfde avond nog en bevestigde dat het *H. obsitalis* was. Ellis gaf meteen de suggestie dat er wel eens een populatie in het Staelduinse Bos zou kunnen leven: drie exemplaren die in verschillende bunkers overwinteren doet dit inderdaad vermoeden. De Nederlandse naam voor deze nieuwe soort voor Nederland werd onlangs al publiekelijk bekend gemaakt: de dubbelstipsnuituil.

Hypena obsitalis behoort tot de familie van de spinneruilen (Erebidae) en is in uiterlijk goed te herkennen aan de opvallend lange palpen die typerend zijn voor de subfamilie van de snuituilen (Hypeninae). *Hypena obsitalis* is niet alleen groter, maar heeft ook bredere vleugels dan *H. rostralis*, bovendien kent de middenband bij *H. obsitalis* meer gehoekte wendingen. Beide soorten zijn zeer variabel.

Van *H. obsitalis* is bekend dat hij in het Westmediterrane gebied meerdere generaties per jaar heeft waarvan de laatste generatie overwintert (Steiner et al. 2014). Sierens (2011) – die de soort ontdekte voor België, ook in de duinen – geeft aan dat de soort twee generaties kent. De vlinders van de overwinterende generatie leggen al in het vroege voorjaar eieren. Ook in Denemarken is de soort reeds aangetroffen (Steiner et al. 2014). In Groot-Brittannië is het een zeldzame immigrant die zich recent in Devon heeft gevestigd en soms elders in het zuidwesten. Op de Kanaaleilanden heeft de soort een populatie (Kimber 2015). *Hypena obsitalis* is het areaal dus duidelijk aan het uitbreiden naar het noorden, hetgeen ook al uit Frankrijk bekend was (<http://lepinet.fr>).

De rupsen van *H. obsitalis* voeden zich voornamelijk met glaskruid (*Parietaria*) en brandnetel (*Urtica*) (Steiner et al. 2014). Uit vegetatiekundig onderzoek in 2014 is gebleken dat de beide inheemse glaskruidsoorten in het Rijnmondgebied de laatste tientallen jaren flink zijn toegenomen (eigen waarnemingen auteur). Groot glaskruid (*Parietaria officinalis*) floreert in verschillende Rijnmondgemeentes plaatselijk in bosplantsoen. Klein glaskruid (*P. judaica*) is op 6 tot 8 km afstand zuid-

1. *Hypena obsitalis*, gefotografeerd in een bunker in het Staelduinse Bos (Hoek van Holland), 24.i.2015. Foto: Kees Mostert

1. *Hypena obsitalis*, photographed in a bunker in the Staelduinse Bos (Hoek van Holland), 24.i.2015.

lijk van het bos soms massaal aanwezig, net boven de hoogwaterlijn op de basaltaluds. Deze plant komt met name plaatselijk voor langs het Hartelkanaal en ook in de havens op de Maasvlakte, zoals de Mississippihaven waar hij zelfs massaal voorkomt. Klein graskruid is ook in de nabijheid van het Staelduinse Bos aan te treffen. Dit wetende maakt het mogelijk, en wellicht zelfs aannemelijk, dat *H. obsitalis* een nieuwe standvlinder is voor Nederland.

Waarnemingen in 2006 en 2016

Op 23 januari 2016 was wederom de jaarlijkse vleermuiscontrole in de bunkers van het Staelduinse Bos. Nu was Frank van der Knaap als opvolger van mij mee de groep komen verrijken en hij e-mailde daags na de inventarisatie dat er wederom een *H. obsitalis* in de bunkers was gezien. Er was er een foto toegevoegd. De waarneming staat op de website Waarneming.nl. Op 3 februari 2016 plaatste Jack Pauw een foto van *H. obsitalis* op Waarneming.nl. Jack deed nog een spectaculairdere ontdekking. Hij vond recent bij het opschonen van zijn externe harde schijf een foto van *H. obsitalis* uit Egmond-Binnen met als datum 25 januari 2006! De soort had dus al tien jaar eerder voor ons land gemeld kunnen worden.

Dankwoord

Ik bedank alle in de tekst hierboven genoemde personen hartelijk voor hun

bijdrage aan het vlinderonderzoek en het maken van dit artikel. Ook Tymo Muus, Wouter Moerland, Jan Scheffers, Steve Wullaert en Tom Sierens verschaften waardevolle informatie waar ik ze dankbaar voor ben.

Literatuur

- Sierens T 2011. *Hypena obsitalis* (Lepidoptera: Noctuidae), een nieuwe soort voor België. Phegea 39: 52-53.
 Skinner B 1986. Colour identification guide to moths of the British Isles. Viking.
 Steiner A, Ratzel U, Top-Jensen M & Fibiger M 2014. Die Nachtfalter Deutschlands. Bug-Book Publishing.
 Kimber I 2015. UKMoths. Beschikbaar op: <http://ukmoths.org.uk/show.php?id=4354>. [Geraadpleegd: 15 januari 2015]

Summary

***Hypena obsitalis*, a new snout moth in the Netherlands (Lepidoptera)**

In January 2015, three individuals of the snout moth *Hypena obsitalis* Hübner were found overwintering in three separate old bunkers in the dunes of Hoek van Holland (province of Zuid-Holland). This butterfly is increasing its range to the north of Europe. The food plants of the caterpillars occur abundantly in the area.

Ben van As
 Jan van Ravenswaaystraat 4
 9403 BK Assen
 benvanas@gmail.com